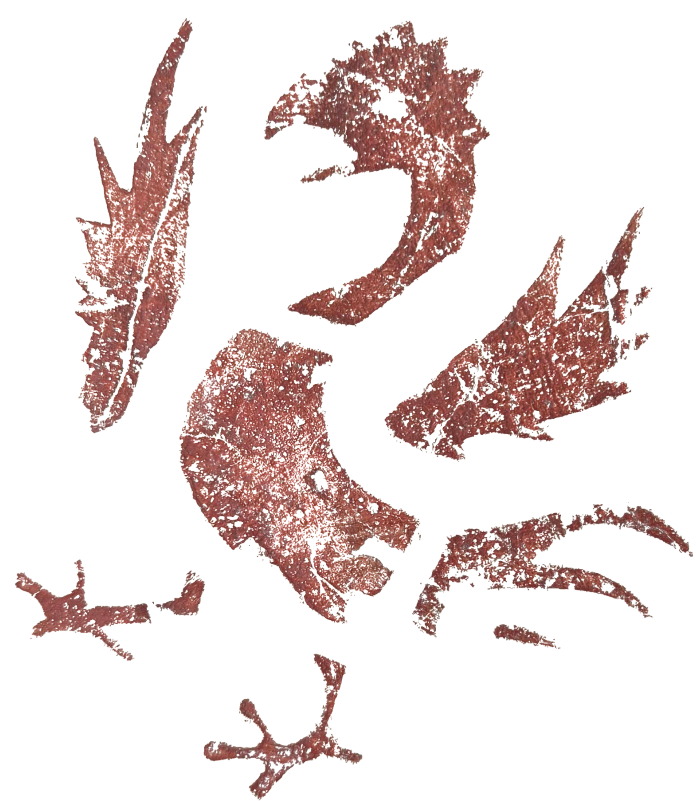

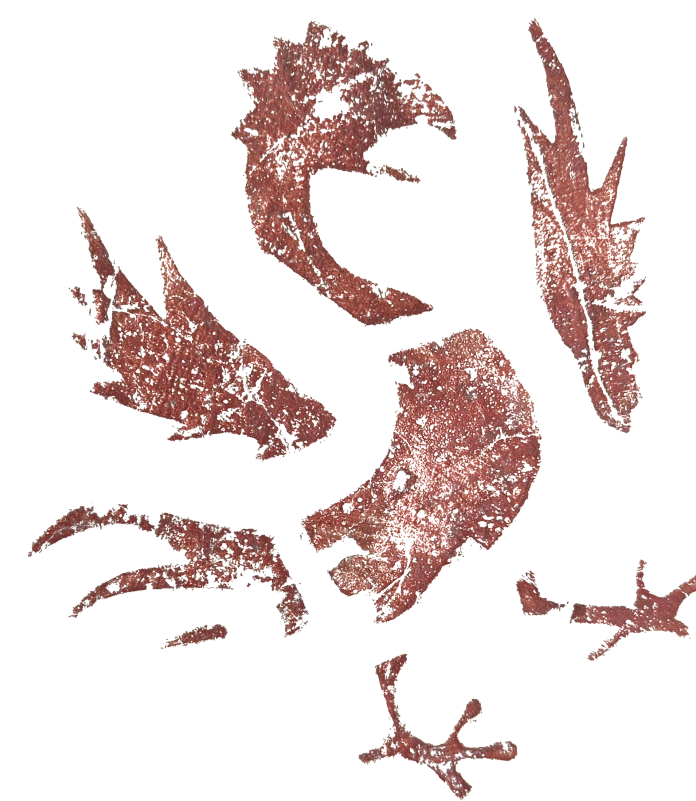
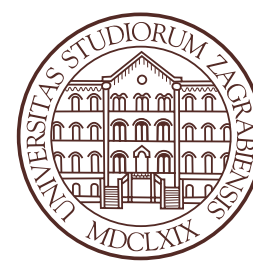

KAPELA SV. MARTINA U MARTINŠĆINI

UPOZNAVANJE S IZVEDBENIM TEHNIKAMA ZIDNIH SLIKA

Kolegij: Konzerviranje i restauriranje zidnih slika 1
Autori: Lara Crvenka, Lucija Čurković, Iva Petak, Ela Sekušak, Mara Simanić, Elizabeta Tišljar
Mentorica: prof. mr. art. Neva Pološki
Akadska godina: 2024./2025.
Kontakt: curkoviclucija@gmail.com
lara.crvenka@gmail.com

Akademija likovnih umjetnosti, Sveučilište u Zagrebu
Odsjek za konzerviranje i restauriranje umjetnina - Slikarstvo

Uvod

Jedan od nužnih koraka pri istraživanju zidnih slika odnosi se na izvornu tehnologiju. Identifikacija izvornih materijala i tehnika koje su upotrijebljene pri stvaranju umjetničkog djela nužna je za potpunije razumijevanje uzroka i posljedica propadanja te implementaciju adekvatnih konzervatorsko-restauratorskih mjera. Nadalje, ovom vrstom proučavanja upotpunjavamo znanje o tradicionalnim materijalima, načinu njihove primjene te umjetničkim procesima.

Početkom zimskog semestra, 11. studenog 2024. g. posjetili smo dva lokaliteta kako bismo se u neposrednom dodiru s umjetninama upoznali s povijesnim tehnikama zidnog slikarstva (Sl. 1). Odabrali smo dva primjera koji dobro ocrtavaju baroknu i srednjovjekovnu tehnologiju; crkvu sv. Marije Snježne u Belcu te obližnju kapelu sv. Martina u Martinšćini, s oslikom iz 15. stoljeća.

Crkvu sv. Marije Snježne oslikao je Ivan Krstitelj Ranger između 1740. i 1742. godine. Taj se oslik smatra njegovim najbolje očuvanim i najljepšim radom. Među najrepzentativnije Rangerove zidne slike svrstavaju se i one u Štrigovi, Lepoglavi, Purgu Lepoglavskoj i zagrebačkim Remetama. Primjeri su to baroknog *Kalkmahlerei* slikarstva kojeg karakteriziraju pastozni nanosi boje nanášeni na zrnatu površinu svježe žbuke. Srednjovjekovni oslik u kapeli sv. Martina pružio nam je dobru mogućnost komparacije s baroknom tehnologijom i mirno okruženje za detaljnije proučavanje izvedbenih tehnika. Stoga ovdje predstavljamo rezultate istraživanja koja smo ondje proveli unutar nekoliko sati, koja ne možemo smatrati konačnima, no vjerujemo da donose neke nove spoznaje.

Sl. 1 Studenti u procesu fotografiranja zidnih slika

Opis građevine

Kapela sv. Martina (Sl. 2) je pravilno orijentirana, jednobrodna, sa pravokutnim svetištem, sakristijom i zvonikom smještenim na glavnom, zapadnom pročelju. Spada među najstarije rimokatoličke crkve zagrebačke nadbiskupije, no točan datum izgradnje nije poznat. Prvi spomen kapele datira iz 1334. godine. Gotovo je u cijelosti sačuvana u izvornome obliku, no od 17. do kraja 19. stoljeća trpi određene preinake. U 17. stoljeću je barokizirana i sakristija je pregrađena. Zidne slike tada su prebijeljene, a na sjevernom zidu svetišta probijen je otvor za ulazak u sakristiju. Godine 1894. na južnome pročelju su zazidane gotičke bifore i izvedena dva nova polukružna prozora. U lađi je izvedeno novo pjevalište, a na poziciji stare sakristije je sagrađena nova.

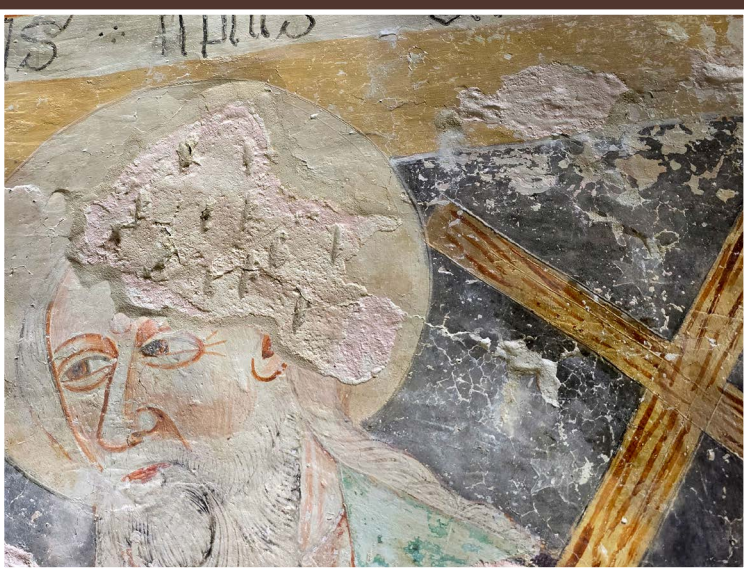

Sl. 2 Južno pročelje kapele sv. Martina u Martinšćini (Fotografija preuzeta: www.tz-zlatni-istok-zagorja.hr)

Opis zidnih slika

Na južnom vanjskom zidu nalazi se zidna slika s prikazom sv. Kristofora, a u interijeru kapele oslik se nalazi na zidovima i svodu svetišta. Sve zidne slike izvedene su u gotičkom stilu kasnoga srednjeg vijeka, a datiraju se u prvu polovicu 15. stoljeća.

U donjem pojasu zidova svetišta naslikana je zavjesa (velarij), u srednjem pojasu likovi apostola (Sl. 3), a u pojasu u području svoda na sjevernom zidu *Krunidba Bogorodice*. Glavni prikaz na istočnom zidu svetišta u području svoda je scena *Misa sv. Grgura* (Sl. 4) pored koje je prikazan lik sv. Florijana. Na južnom zidu u istom pojasu prikazan je neodređeni svetački lik. Na trijumfalnom luku prema svetištu prikazana je *Žrtva Kaina i Abela*. U istočnom svodnom polju nalazi se prizor *Majestas domini*, dok se u ostalim poljima nalaze simbolički prikazi evanđelista, crkveni oci, anđeli i kerubini (Sl. 5 i 6). Oslici se smatraju radom trojice autora.

Sl. 3 Detalj prikaza sv. Andrije apostola s urezanim crtežom aureole i križa

Sl. 4 Detalj scene Misa sv. Grgura (istočni zid svetišta)

Sl. 5 Detalj svodnog polja s prikazom crkvenog oca i vidljivom alteracijom olovno pigmenta u crnu

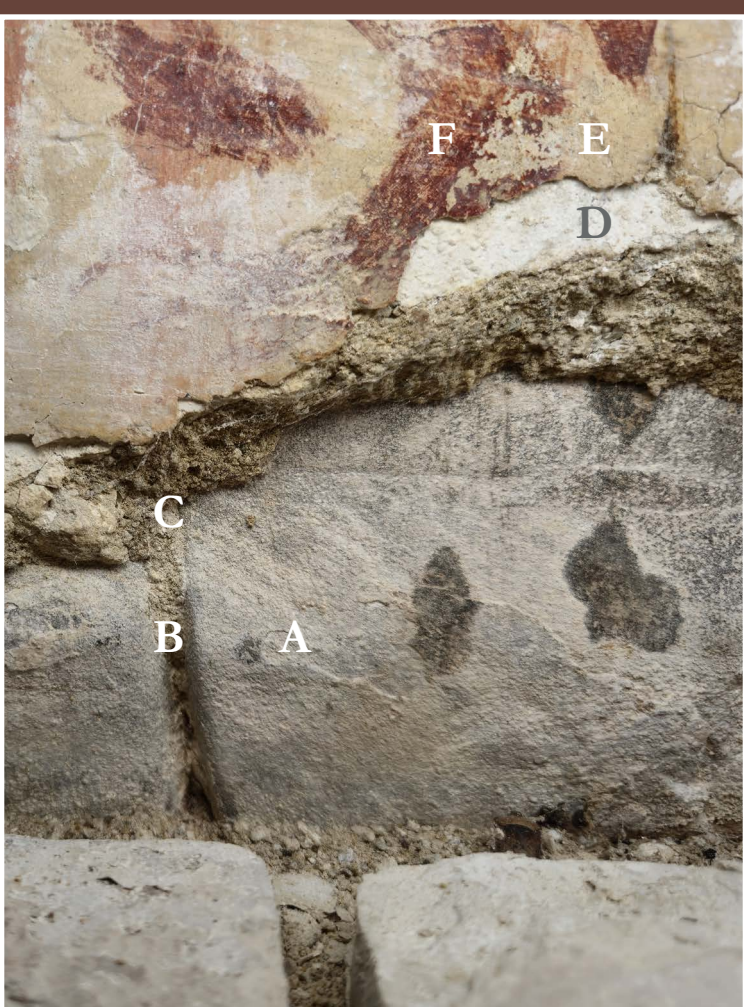

Sl. 6 Detalj svodnog polja s prikazom crkvenog oca

IZVEDBENE TEHNIKE

Pri istraživanju smo se koristili kosim svjetlom, UV svjetlom te ručnim metrom, jednostavnim alatima koji su sasvim dovoljni za osnovnu predodžbu o izvedbenim tehnikama.

NOSILAC zidnih slika u svetištu su kameni klesanci nejednakih veličina. VEZNA ŽBUKA je žućkaste boje s vidljivim većim česticama vapna. Promatrajući boju, veličinu i oblik agregata PRVOG SLOJA ŽBUKE uočili smo sličnosti s veznom žbukom, što bi moglo sugerirati da je žbuka istog sastava upotrebljena za zaravnavanje nepravilnog nosioca. Na površini tog sloja uočen je BIJELI VAPNENI NALIČ (Sl. 7) te natučenja. To nam govori da crkva prvotno nije bila oslikana i da je u tu svrhu nanášena nova žbuka. Naš nalaz razlikuje se od do sada zabilježenih, koji spominju tek jedan žbukani sloj – *intonaco*. Mi smo *intonaco* identificirali kao DRUGI SLOJ ŽBUKE. Debljina prvog sloja žbuke je oko 1 cm (Sl. 8), dok debljina *intonaca* varira od 1 do 5 mm. Njegova glatka površina nije napeta i izravната već prati neravnine nosioca. Otisci špahtle u svježoj žbuci, korištene pri zaglađivanju, jasno su vidljivi i neuredni što ukazuje na brzu aplikaciju. Vezivo u žbukama je vapno, a pretpostavljamo da je agregat silikatni. Na površini *intonaca* mjestimično uočavamo vapneni nalič na kojem je slikano.

Sl. 7 Detalj donje zone istočnoga zida; A - kameni nosilac, B - vezna žbuka, C - prvi sloj žbuke, D - vapneni nalič, E - drugi sloj žbuke (*intonaco*), F - slikani sloj

Sl. 8 Mjerenje debljine žbuke

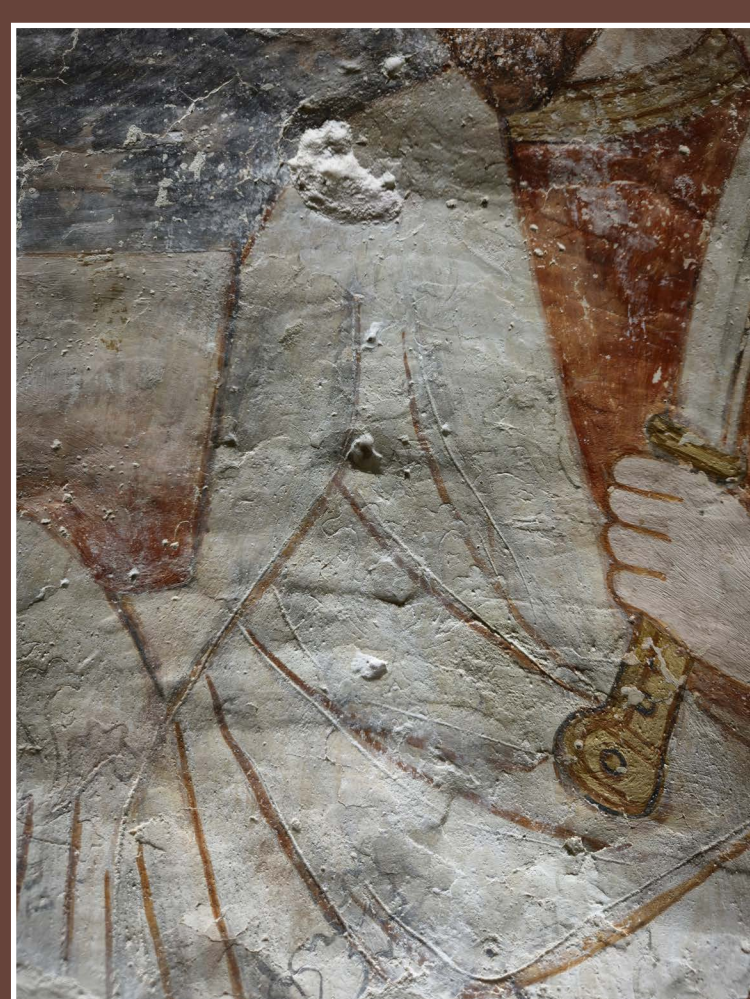
Uočili smo horizontalne PONTATE (Sl. 9). Riječ je o spojevima žbuka *intonaca* koji prate visinu jedne etaže skele, no katkada i širinu skele pri čemu će spojevi biti i vertikalni. Tehnika se koristila kada su se morale odjednom oslikati velike površine tehnikom *a fresco*. Također su vidljivi tragovi ISPUCANOG KONOPCA (Sl. 10) koji je ostavio otiske u svježoj žbuci i mjestimično narančaste tragove. Tehnika ispucanog konopca koristila se za prenošenje ravnih elemenata kompozicije, najčešće za označavanje okvira scena, upravo kao u ovom slučaju. Obojan konopac zategne se na krajevima, sredina se povuče od površine zida te ispuca, s čime ostaju obojani ili utisnuti tragovi. Na zidnim slikama smo primijetili u svježju žbuku UTISNUTE I UREZANE LINIJE. Urezanim linijama, nakon slikanja, u svrhu ukrašavanja, iscrtane su obrisne linije svetačkih glava. Urezani su nabori draperija (Sl. 11), ovog puta u funkciji pripremnog crteža. Aureole svetaca također su izvedene urezujući obrise šestarom, a njihov je sjaj dodatno istaknut utisnutim zrakama (Sl. 12) i pastoznim, bijelim nanosima vapnenoga mlijeka.

Sl. 9 Detalj istočnog zida na kojem je vidljiva granica pontate, korištenje šestara i šablona

Sl. 10 Detalj bordure s vidljivim ipucanim konopom

Sl. 11 Detalj sjevernog zida s urezanim linijama draperije i potezima nastalim nanošenjem žbuke špahtlom

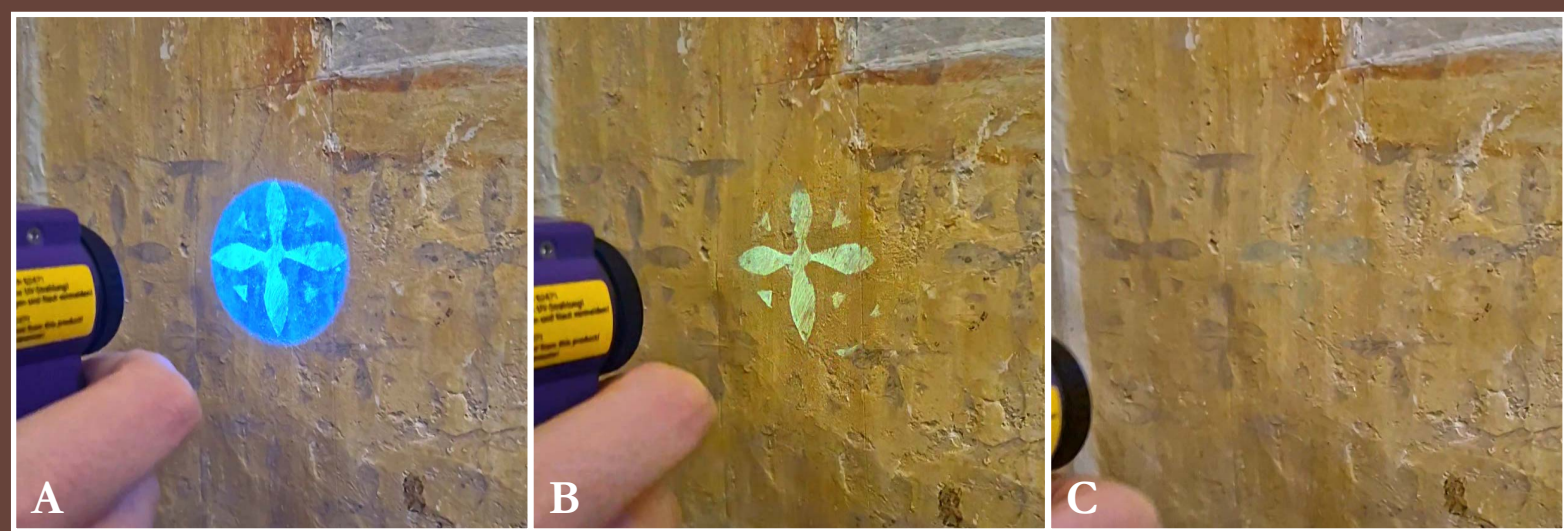

Sl. 12 Detalj scene s istočnoga zida sa urezanim crtežom aureole i utisnutim zrakama

Na jednoj borduri također je uočeno korištenje šestara za kružni ornament, a urezivanje smo primijetili i u slučaju križa apostola Andrije. Na velariju, draperijama, bordurama i pozadinama scena ponavljaju se ukrasni uzorci za koje su korištene ŠABLONE, među ostalim i za zvjezdice (Sl. 13). Šablona na jednoj borduri, promatrana pod UV svjetlom, pokazivala je neobičnu fluorescenciju koja bi mogla ukazivati na organsko vezivo (Sl. 14). Boje koje nalazimo na ovim slikama su: žuta, narančasta, crvena, crveno-smeđa, svijetla i tamna ljubičasta, zelena, plava i sivoplava, crna i bijela. Razlikujemo plavu bakrenog sastava od sivoplave koja je dobivena miješanjem vapnenoga mlijeka i crnog pigmenta. Danas vidljive crne draperije, aureole, šešir, usta, itd., ukazuju na oksidaciju olovno pigmenta koji je ranijim istraživanjima identificiran kao olovno-kositreno žuta.. Izvorni organski crni pigment mjestimično nije vidljiv golim okom, no pod UV svjetlom razaznaju se područja na bordurama koja je prekrivao.

Sl. 13 Prikaz različitih uzoraka na zidnim slikama koji su izvedeni korištenjem šablone

Sl. 14 Detalj uzorka izvedenog pomoću šablone: osvijetljen UV svjetlom (A), neposredno nakon isključivanja UV svjetla (B) te jednu sekundu nakon isključivanja UV svjetla (C)